

ეთნოგრაფია Ethnographic

## დროში და სივრცეში დაკარგული ერთი სამეურნეო დღესასწაული

რამაზ ხაჭაპურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: [ramazi1964@gmail.com](mailto:ramazi1964@gmail.com)

*კულტურის ისტორიის საკითხების კვლევისას გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება უძველესი რწმენა-წარმოდგენების შესწავლას. ამგვარ საკითხთა რიგს განეკუთნება ხალხური აგრარული კალენდრის დღეობა-დღესასწაულები.*

*სამეურნეო საქმიანობაში ხელის მომართვა წარმოადგენდა ადამიანთა მატერიალური კეთილდღეობის, ქვეყნად ხვავისა და ბარაქის მთავარ წყაროს. ჭირნახულის დასაცავად ხალხი სხვადასხვა საშუალებებს მიმართავდა, მათ შორის შელოცვებსაც. მათი განხილვა ცხადყოფს, რომ ჩვენი წინაპარი ბოროტებასთან ბრძოლის ერთ-ერთ გზად ავსულთა დათრგუნვას მიიჩნევდა, რადგან მათი რწმენით, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში წარუმატებლობა ბნელი ძალებით არის გამოწვეული.*

*მხოლოდ ეკლესია აგრძელებს ტრადიციას და აკურთხებს მინდვრად გასატან თესლს თეოდორე ტირონის ხსენების დღეს, სამწუხაროდ ეს მხოლოდ რიტუალია, რომელსაც განადგურებული სოფლის მეურნეობა ვეღარ იყენებს პრაქტიკაში.*

**საკვანძო სიტყვები:** ხალხური აგრარული კალენდარი, დღეობა-დღესასწაულები, შელოცვები

*კულტურის ისტორიის საკითხების კვლევისას გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება უძველესი რწმენა-წარმოდგენების შესწავლას. ამგვარ საკითხთა რიგს განეკუთნება ხალხური აგრარული კალენდრის დღეობა-დღესასწაულები.*

სამეურნეო საქმიანობაში ხელის მომართვა წარმოადგენდა ადამიანთა მატერიალური კეთილდღეობის, ქვეყნად ხვავისა და ბარაქის მთავარ წყაროს. ჭირნახულის დასაცავად ხალხი სხვადასხვა საშუალებებს მიმართავდა, მათ შორის შელოცვებსაც. მათი განხილვა ცხადყოფს, რომ ჩვენი წინაპარი ბოროტებასთან ბრძოლის ერთ-ერთ გზად ავსულთა დათრგუნვას მიიჩნევდა, რადგან მათი რწმენით, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში წარუმატებლობა ბნელი ძალებით არის გამოწვეული.

საანალიზოდ ავიღეთ ერთ-ერთი სამეურნეო დღესასწაული – **თედორობა** და მასთან დაკავშირებულ რწმენა-წარმოდგენები, რომელიც 1993-2006 წლებში აწესებულ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში საველე ექსპედიციებისას ჩვენ მიერ ჩაწერილი მასალების მიხედვით ჯერ კიდევ გვხვდებოდა საქართველოს სოფლებში:

ქართულ მითოლოგიაში **თედორე აგრარული ღვთაებაა**; თავდაპირველად თაყვანს სცემდნენ, როგორც მიწათმოქმედების მფარველს, მოგვიანებით კი, როგორც ცხენების მფარველსაც. ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ ღვთაების ხალხური კულტი თანამოსახელე ქრისტიანული წმინდანის (წმინდა თეოდორე ტირონი) სახელს შეერწყა (მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის 1970: 45).

თეოდორე ხალხის რწმენით ითვლება „დიდ მშრომელ-მიწათმოქმედად“ და მოიხსენიება, როგორც **„დიდი ბატონი“**. თეოდორეს ეძღვნება საგაზაფხულო კალენდარული დღესასწაული „თედორობა“, რომელიც დიდმარხვის პირველი კვირის შაბათს ემთხვევა .

ამ დღესთან დაკავშირებით ტაძრებში ღვთისმსახურება ტარდება. აღესრულება დიდმოწამე თეოდორე ტირონის სავედრებელი კანონი და წანდილისა და თესლთა კურთხევა (კურთხევანი 2000;22).

წმინდა თეოდორე ტირონი მე-4 საუკუნის დასაწყისში ქრისტესთვის მოწამეობრივად აღესრულა.

წმინდანის მიცვალებიდან 50 წლის შემდეგ მეფემ იულიანე განდგომილმა გადაწყვიტა, ფარულად შეეხილწა ქრისტიანები. მან კონსტანტინეპოლის გამგებელს უბრძანა, დიდმარხვის პირველი კვირისთვის ყოველ დღეს ბაზარში გასაყიდი სანოვაცისთვის ნაკერპავი სისხლი ესხურებინა.

წმიდა თეოდორე ტირონი გამოეცხადა მთავარეპისკოპოსს და გააფრთხილა, არ ეყიდათ ბაზარში სანოვაცე და ეჭამათ მხოლოდ კოლიო - თავლთან ერთად მოხარშული ხორბალი .

ამ მოვლენის აღსანიშნავად ეკლესია ყოველწლიურად დიდმარხვის პირველი შვიდეულის შაბათს წმიდა თეოდორეს ხსენებას დღესასწაულობს და მის პატივსაცემად მორწმუნეთათვის **კოლიოს** (ასე უწოდებენ აღმოსავლეთ საქართველოში მოხარშულ და თავლში

შეკაზმულ ხორბალს) იგივე **კორკოტს** (დასავლეთ საქართველოში მოხარშულ ხორბალს ნიგოზში კმაზენ) აკურთხებს, აქვე ხდება სათესლე მარცვალთა კურთხევაც (წმიდანთა ცხოვრება 2001;78) .

**ტროპარი:** “დიდ არიან სარწმუნოებისა საკვირველებანი, რამეთუ აღსა მას შინა ცეცხლისასა, ვითარცა წყალსა განსვენებისასა, წმიდა მოწამე თეოდორე იხარებდა, რამეთუ ცეცხლსა შინა შეიცხო, ვითარცა პური ტკბილი და შეწირულ იქმნა წინაშე სამებისა. მისითა მეოხებითა, ქრისტე ღმერთო, აცხოვნე სულნი ჩვენნი”,

**კონდაკი:** “სარწმუნოება ქრისტესი, ვითარცა ჯაჭვი შეიმოსე, ჰოი, მრავალმოღვაწეო თეოდორე, შინაგან გულსა შენსა, და წინააღმდგომნი ძალნი დააკუეთენ, და დასცენ ბომონნი, და ვითარცა უძლეველი მხედარი, გვირგვინითა შეიმკუე საუკუნიტგან მაღლით გარდამო” (ლოცვანი 1998:38).

ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, **ლეჩხუმში** – შავი ორშაბათიდან შაბათამდე **თედორობა ანუ თმოზის კვირა, რაჭაში** კი თედორობის კვირაა. თედორე, მთხრობელთა აღნიშვნით დიდი მუშა, მიწის მუშა იყო, ამ დღეს სავახშმოდ აცხობდნენ ტაბლა-განატეხებს.

**ლეჩხუმური** ვარიანტით, გობს, რომელზედაც ეწყო ეს ტაბლები და ღვინიანი ჭიქა, მიაკრავდნენ სანთელს. ოჯახის უფროსი ქალი მარჯვენა კერასთან დაჩოქილი, სამჯერ შემოატრიალებდა წაღმა გობს და ოჯახსა და ნათეს-ნამუშევარს, მოსავალს შეავედრებდა ღმერთს (ნადარაია 1985: 4).

**რაჭული** ვარიანტით კი ყველა განატეხი ღვინოსთან ერთად უფროს კაცს ვენახში მიქონდა და დაილოცებოდა: `ღმერთო, მიეცი კაი ძალა, კაი ღონე ჩვენს ხარებს, ბევრი პური გააღეწინე ამ კალოზე" (*თოფჩიშვილი* 2010: 126-128).

ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მასალების მიხედვით რელიგიური დღესასწაულის – **"თედორობის"** წინა საღამოს ოჯახის უფროსი მწარე კვახს მრგვალად ამოჭრიდა, ჩაყრიდა შიგ ნაცარს, სიმინდს, ლობიოს, ერთ ცალ ნიგვზის კაკალს, გავიდოდა ყანაში, დაიწყებდა თესვას, მას უკან მიჰყვებოდა დიასახლისი, რომელიც ხის გობზე დააღაგებდა ცხრა თავ საჭმელს, ღვინოს, აანთებდნენ სანთლებს და სამჯერ დაილოცებოდნენ: **"ღმერთო, მოგვეცი კარგი მოსავალი, ვენახის მსხმოიარობა, ჰაერის კეთილშეზავება"**.

ან კიდევ, დიდ ხუთშაბათს დილით ადრე უბრად ყანას ნაჭით, ან სახნისით ხელში შემოუვლიდნენ და ამბობდნენ:

**"ჯვარი აქეთ, ჯვარი აქეთ, შენი სვი და შენი ჭამე,  
ჩვენ ყანას ჯვარი დასწერე, ჰაუ, ჰაუ, ტურა ქალო"**.

ამ შელოცვას გაიმეორებდნენ **სამჯერ** (ქდსკი ფონდი E, 1997)

მსგავს რიტუალს ასრულებდნენ სვანეთშიც, აქ კალოს ნაჯახით ან სხვა რამე რკინეულით სამჯერ შემოუვლიდნენ და ამბობდნენ: **“ღმერთო კალოს ბარაქა მიეცი, ვისაც ჩემს კალოზე ცუდი თვალი და გული ქონდეს, შენ გაახმე, ამოაგდე, მისი ძე და მომავალი, ჩემ კალოს ჯვარი დასწერე”** (წერედიანი 2006: 131)

ასეთი ხასიათის შელოცვები და რიტუალები დასტურდებოდა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, რაც ვრცლად არის ასახული გამოქვეყნებულ ფოლკლორულ და ეთნოგრაფიულ მასალებში.

საყურადღებოა, რომ თედორობისადმი შესასრულებელ წეს-ჩვეულებათა ერთი წყება ცხენისადმი იყო მიძღვნილი; სრულდებოდა ცხენის ლოცვა, ცხვებოდა მისი გამოსახლების რიტუალური კვერები, რომლებსაც ჭიხვინ-ხვიხვინითა და ტლინკაობით იღებდნენ კბილებით და ისე შეექცეოდნენ და ა. შ. ცხენთან დაკავშირებული ეს რიტუალები იმდენად ნიშანდობლივი იყო თედორობისათვის, რომ ამ ფაქტმა ასახვა პოვა კ. გამსახურდიას “მთვარის მოტაცებაში” თედორობის ლოცვისა და ლუკაიას გაცხენების მისტერიის ცოცხალი, შთამბეჭდავი სურათის სახით: “ლუკაიამ იმავე საღამოს თედორობის ლოცვა გამართა. გააკეთებინა პურის ცომისაგან პაწია ქანდაკებანი: ცხენისა, უნაგირისა, სადავისა, მოსართავისა და მათრახისა. რაც ყოველივე ხონჩაზე დაელაგებინა, შემდეგ ღვინო გადაასხა, ხონჩა კერის აღმოსავლეთით დადგა, ძგიდეებზე თავლის სანთლები მიამაგრა და აანთო, ჩაბალახით პირი შეიბურა, ხელები წაიკარწახა, დაოთხდა, რამდენჯერმე ჭიხვინითა და ხვიხვინით გარს შემოუარა ხონჩას, პირით იღებდა ცხენის მოდელს, კარისაკენ მიდიოდა და წიხლებს უშენდა კარს და ნაბუქოდონოსორ მეფესავით ოთხზე შემდგარი ტლინკებს ისროდა და ხონჩიდან ღვინოს სვამდა... კაროლინას არაერთხელ ენახა ეს საოცარი გაცხენება ლუკაიასი, მაგრამ მას ყველაზე მეტად ის უკვირდა, განსწავლული აფხაზი ენათმეცნიერი ასეთის დიდის ყურადღებით რომ შესცქეროდა ამ ბნელი საუკუნეებიდან გადმოცდენილ გაუგონარ მისტერიას ადამიანის გაცხენებისას” ( გამსახურდია 1973: 241).

სამეცნიერო ლიტერატურის გათვალისწინებით, თედორობა არა მხოლოდ ცხენისადმი ან თუნდაც ზოგადად მესაქონლეობისადმი მიძღვნილი დღეობაა, არამედ იგი ატარებს ფართო აგრარულ ხასიათს. ამ დღეს შესასრულებელ ტრადიციულ წეს-ჩვეულებათა წყება (მათ შორის: თესლის გაღება, ანუ საწესო თესვა და თესლის სალოცავი, რიტუალურ პურებზე მუშა-საქონლის, სამიწათმოქმედო იარაღებისა და პურეულის თავთვებისა თუ ყურძნის მტევნის გამოსახვა, საწესო პურებიანი გობის საფუარზე დადგმა, საცხვებელთან და კალოზე შესასრულებელი რიტუალები, მიცვალებულთა მოხსენიება, მათთვის ბაცუკების გამოცხობა, წანდილის მოხარშვა და სხვ.) გამიზნული იყო არა მხოლოდ საქონლის გამრავლებისათვის, არამედ ემსახურებოდა

აგრარულ ყოფას საერთოდ და, კერძოდ, სამიწათმოქმედო კულტურათა ბარაქიანობა-უხემოსავლიანობისა და ოჯახის კეთილდღეობის უზრუნველყოფასაც.

მიუხედავად საანალიზო დღესასწაულის ასეთი ღრმა ფესვებისა და ჯერ კიდევ რაღაც 20 წლის წინ საქართველოს კუთხეებში სიცოცხლისუნარიანობისა, დღეს ტექნოლოგიების ხანაში, როგორც 2014-2019 წლებში ჩვენ მიერ ორგანიზებულმა სტუდენტურმა საველე ექსპედიციებმა გამოავლინა, დაცლილ სოფლებში მეურნეობის მოშლის გამო აღნიშნული სამეურნეო დღესასწაული აღარ გვხვდება თითქმის არცერთ კუთხეში სადაც ჩვენ ვიყავით (იმერეთი, სამეგრელო, ლეჩხუმი, სვანეთი, რაჭა) და ფაქტობრივად ჩვენს თვალწინ დაიკარგა. ასაკოვნებს მხოლოდ ახსოვთ, მაგრამ ახალგაზრდები, რომელთა რიცხვი სოფლებში ძალზე მცირეა, არათუ არ მიმართავენ დღესასწაულთან დაკავშირებულ რიტუალს, არც იციან მისი არსებობის შესახებ.

მხოლოდ ეკლესია აგრძელებს ტრადიციას და აკურთხებს მინდვრად გასატან თესლს თეოდორე ტირონის ხსენების დღეს, სამწუხაროდ ეს მხოლოდ რიტუალია, რომელსაც განადგურებული სოფლის მეურნეობა ვეღარ იყენებს პრაქტიკაში.

#### ლიტერატურა:

1. გამსახურდია: 1973; გამსახურდია, კონსტანტინე. (1973). „მთვარის მოტაცება“, *თხზულებათა ათტომეული*; ტ. I, მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა
2. თოფჩიშვილი: 2010; თოფჩიშვილი, როლანდ. (2010). *საქართველოს ეთნოგრაფია/ეთნოლოგია*, თბილისი. გამომცემლობა „უნივერსალი“
3. კურთხევანი: 2000; *კურთხევანი. (2000)*. თბილისი, საპატრიარქოს გამომცემლობა
4. ლოცვანი: 1998; *ლოცვანი*, რუსთავი, „რუსთავის ეპარქიის გამოცემა“
5. *მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის*; 1970 (ტ.12-13)
6. ნადარაია: 1998; ნადარაია, მანია. (1998). „თედორობა“, *კრებული „ლეჩხუმი“*, თბილისი. მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა
7. ნიჟარაძე 1962; *ნიჟარაძე, ბესარიონ. (1962)*. *ისტორიულ ეთნოგრაფიული წერილები სვანეთზე*, თბილისი, მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა
8. საველე ექსპედიცია: 2016-2018; აწსუ ეთნოგრაფიული საველე ექსპედიციის 2016-2018 წლების მასალები
9. ქდსკი, ფონდი, 1993-2006; *აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; დიალექტოლოგიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის ფონდის მასალები, 1993-2006*

10. წერედიანი: 2006; წერედიანი, ნინო. (2006). სვანურ ხალხურ დღეობათა საწელიწადო კალენდარი, თბილისი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა
11. წმიდანთა ცხოვრება: 2001; “თეოდორე ტირონი“, *წმიდანთა ცხოვრება*, ტ. 1, თბილისი. საპატრიარქოს გამომცემლობა

**Ramaz Khachapuridze**

**One agricultural holiday lost in time and space**

**Abstract**

In the study of cultural history issues, some importance is attached to the study of ancient beliefs. Among such issues are the days-holidays of the folk agrarian calendar.

Handicrafts in agriculture were the main source of material prosperity for the people, the prosperity of the country and the barracks. People used various means to protect Chirnakhuli, including spells. Their discussion shows that one of the ways in which our ancestors fought evil was to suppress the Avsuls, because they believed that failure in agriculture was caused by dark forces.

Only the church continues the tradition and blesses the seeds to be sown in the field on the day of commemoration of Theodore Tyrone, unfortunately this is just a ritual that devastated agriculture can no longer use in practice.

რეცენზენტი: პროფესორი ვ. განკვეციძე